

อคติในวรรณกรรมไทยเรื่องสังข์ทองตอนท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหา เนื้อหาปลา

AGATI IN THAI LITERATURE ABOUT SANGTHONG WHEN THAO SAMOL GAVE HIS SON-IN-LAW TO FIND DEER AND FISH

นายก่อพงศ์ นามวัฒน์¹

Korpong Namwat¹

chavis.kor@gmail.com

¹โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

¹The Demonstration School of Ramkhamhaeng University,

Faculty of Educations' Ramkhamhaeng University

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเรื่องอคติ 4 ผ่านบทพระราชนิพนธ์ละครนอกเรื่องสังข์ทองตอนท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหาเนื้อหาปลา เพื่อศึกษาลักษณะอคติ กลวิธีการนำเสนอรูปแบบของอคติ และผลกระทบที่เกิดจากอคติที่ปรากฏในเรื่อง ผลการศึกษาพบว่าอคติเป็นปัจจัยให้เกิดความขัดแย้งระหว่างตัวละครในบทพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง โดยปรากฏอคติ ครบทั้ง 4 ประเภท คือ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ กวีมีการนำเสนออคติ 2 ลักษณะ คือ การนำเสนอผ่านบทบรรยาย และการนำเสนอผ่านบทสนทนา ผลกระทบของการมีอคติ ทำให้เกิดผล 2 ประการ คือ ความเป็นพวกและความไม่ใช่พวกพ้อง

คำสำคัญ: สังข์ทอง อคติ 4 ความเป็นพวกและไม่ใช่พวกพ้อง

Abstract

The objective of this article is to analyze the Buddhist concept of prejudice 4 through the scripture of the drama “Sangthong” when Thao Samol gave his son-in-law to find deer and fish. To study prejudice characteristics Strategies for presenting patterns of prejudice And the effects of prejudice that appear in the story. The study found that prejudice is a factor that causes conflicts between the characters in the royal script of Sangthong, with all 4 types of prejudices, namely, Chandàgati, Dosàgati, Mohàgati, and Bhayàgati. The poet has presented two prejudices: presentation through lectures and offering through dialogue. The effects of prejudice have resulted in two consequences: their being and their non-dissenters.

Keyword: Sangthong Agati 4 Being a group and not a group of people

บทนำ

วรรณกรรมไทยมีลักษณะเด่นคือสามารถสะท้อนความคิดความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมหรือแม้กระทั่งแนวความคิดทางการเมือง พฤติกรรมการใช้อำนาจ รวมทั้งยังสามารถศึกษาพฤติกรรมของคนในสังคมที่ส่ง ผ่านทางวรรณกรรม โดยเฉพาะประเด็นด้านการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์เป็น ประเด็นที่น่าสนใจ เนื่องจากการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์สามารถสร้างความเข้าใจ บริบททางสังคมที่ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมนั้นได้ วรรณคดีไทยจึงเป็นเครื่องมือที่ กวีสอดแทรกหลักพุทธธรรม ผลจากการปราศจากพุทธธรรมผ่านพฤติกรรมและ ชีวิตที่โลดแล่นของตัวละคร ผู้ที่ได้เสพก็ย่อมซึมซับหลักพุทธธรรมเชิงประจักษ์ เนื่องจากเห็นพฤติกรรมและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตัวละครแต่ละตัวตั้งแต่ต้น จนจบ แล้วสามารถประเมินได้ว่าควรทำอย่างตัวละคร หรือต้องไม่เอาอย่างตัว ละครในวรรณคดีเรื่องใด ลักษณะอย่างนี้ผู้เสพย่อมเข้าใจหลักพุทธธรรมได้โดย ไม่รู้ว่าถูกสอนหรือถูกชี้แนะ สอดคล้องกับแนวความคิดของ ดวงมน จิตรจำนงค์ (2544: 299) กล่าวโดยสรุปว่า คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีในยุค รัตนโกสินทร์ตอนต้นคือคุณค่าทางสุนทรีย์ะที่กระตุ้นความสำนึกทางจริยธรรม ผ่านพฤติกรรมของตัวละครตามโลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เห็นความ ไม่เที่ยงของชีวิต

ผู้เขียนยังพบว่าความมีอคติของตัวละครก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง ต่างๆ มากมาย ดังปรากฏว่าท้าวสามนต์มีอคติต่อพระสังข์ที่อัปลักษณ์ เป็นบ้ำไบ ทั้งยังต่ำศักดิ์ไม่เหมาะสมกับธิดาของพระองค์ ทำให้ท้าวสามนต์เลือกกลั่นแกล้ง เพื่อกำจัดพระสังข์ทิ้งเสีย แม้แต่ตัวพระสังข์เองก็มีอคติต่อพ่อตาของตนที่รังเกียจ รูปลักษณ์โดยไม่มองที่คุณค่าภายใน หกขยที่พากันรุมกลั่นแกล้งพระสังข์ตาม พ่อตา การมีอคติต่อกันและกันทำให้ตัวละครทุกตัวไม่สามารถปรับความเข้าใจ เพื่อให้อยู่อย่างสมานฉันท์ได้เลย

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ผู้เขียนบทความนี้จึงสนใจเลือกวิเคราะห์บทพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทองตอนท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหาเนื้อหาปลาผ่านหลักพุทธธรรมเรื่องอคติ 4 อันเป็นบ่อเกิดของความรู้สึกรู้สึกความเป็นพวก และความไม่ใช่พวกพ้องหรือความเป็นอื่น อันเป็นต้นเหตุของความขัดแย้งในเรื่อง

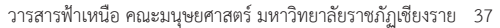
แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเรื่องอคติ 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทาคติ โทสาคติ ภัยาคติ และโมหาคติ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2542 (2546: 1320) ให้ความหมายของอคติว่า

อคติหมายถึง ความลำเอียง มี 4 อย่าง คือ ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะรัก โทสาคติ ความลำเอียงเพราะโกรธ ภัยาคติ ความลำเอียงเพราะกลัว โมหาคติ ความลำเอียงเพราะหลง

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (2559: 149) ให้ความหมายว่า อคติ 4 (ฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพฤติที่ผิด ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียง Agati: wrong course of behaviour; prejudice) 1. ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ Chandàgati: prejudice caused by love or desire; partiality) 2. โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง Dosàgati: prejudice caused by hatred or enmity) 3. โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง, พลาดผิดเพราะหลง Mohàgati: prejudice caused by delusion or stupidity) 4. ภัยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว Bhayàgati: prejudice caused by fear)

สรุปว่าอคติ คือสิ่งที่ทำให้เกิดความลำเอียงไม่ตั้งอยู่ในความยุติธรรม มี 4 ประการคือ ความลำเอียงเพราะความชอบ ความลำเอียงเพราะชัง ความลำเอียงเพราะหลงผิด และความลำเอียงเพราะกลัว

เพื่อศึกษาลักษณะของอคติ กลวิธีการนำเสนอรูปแบบของอคติและผลกระทบที่เกิดจากอคติที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสังข์ทองตอนท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหาเนื้อหาปลา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์บทละครนอกสำหรับใช้เล่นละคร โดยทรงพระราชนิพนธ์บทละครนอกจำนวน 6 เรื่องคือสังข์ทอง ไชยเชษฐ ภูมิพิชัย ไกรทอง คาวี และสังข์ศิลป์ชัย ในการพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทองนั้นมีการประสมนักปราชญ์ราชบัณฑิตหลายท่านช่วยกันแต่ง หนังสือบทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 ฉบับกรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่ปี พ.ศ. 2530 แบ่งเนื้อความเรื่องสังข์ทองออกเป็น 9 ตอนคือ 1 กำเนิดพระสังข์ 2 ถวंगพระสังข์ 3 นางพันธุรัตเลี้ยงพระสังข์

4 พระสังข์หินนางพันรุต 5 ท้าวสามนต์ให้นางทั้งเจ็ดเลือกคู่ 6 พระสังข์ได้นาง
รจนา 7 ท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหาปลาหาเนื้อ 8 พระสังข์ตีคลี และ 9 ท้าวศ
วิมลตามพระสังข์ ความโดดเด่นของเรื่องสังข์ทองฉบับนี้มีได้มุ่งสอนหลักธรรม
ทางพระพุทธศาสนาตามจุดประสงค์เดิมในปัญญาชาดกเพียงอย่างเดียว แต่
เน้นสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน และแสดงข้อคิดทางศีลธรรมที่เกิดจาก
ความขัดแย้งระหว่างตัวละครต่างๆ ด้วย

เรื่องสังข์ทองเป็นที่นิยมของคนไทยทุกสมัย เนื่องจากมีเนื้อหาสอดคล้อง
กับรสนิยมของคนไทย สามารถตอบสนองความต้องการได้ทั้งผู้รับและผู้ฟังถึง
แม้ว่าจะเป็นเรื่องสมมุติไม่มีอยู่จริง แต่พฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกผ่านทาง
ตัวละครมีความน่าสนใจ คือมีความรู้สึกนึกคิด มีอารมณ์เช่นเดียวกับมนุษย์
ธรรมดา สังข์ทองยังสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าที่แท้จริงของมนุษย์ ว่าคุณค่าของ
มนุษย์ไม่ได้อยู่ที่รูปร่างภายนอกหากแต่อยู่ที่ความรู้ ความสามารถ สติปัญญา
และคุณความดีที่แฝงอยู่ภายใน ดังที่นางรจนาได้มองเห็นรูปทองของเจ้าเงาะใน
ตอนเลือกคู่อันเป็นสาระสำคัญของเรื่อง ผู้แต่งยังต้องการปลูกฝังอุดมการณ์บาง
อย่างให้กับสังคมดังที่ เบญจวรรณ ฉัตรเนตร์ (2517: 212) กล่าวถึงคุณค่าสังข์
ทองโดยสรุปว่า เรื่องสังข์ทองเป็นเรื่องที่มุ่งสร้างสรรค์สังคมไทยโดยเสนอแนวทาง
ปฏิบัติที่ดีเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต และเป็นเครื่องเตือนใจไม่ประพฤติด
ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เรื่องดังกล่าวมีความยังคงทันสมัยและอยู่ในความสนใจของ
คนทั่วไปจนทุกวันนี้

ผู้อ่านสังข์ทองจึงได้รับความสนุกสนานไปพร้อมกับการเรียนรู้คุณธรรม
จริยธรรม จากบทบาทเสมือนจริงของตัวละครที่โลดแล่นตามกฎแห่งกรรมตาม
ทศนะในพระพุทธศาสนา อันนำไปสู่การยกระดับจิตใจของผู้อ่านให้สูงขึ้นด้วย

เรื่องย่อสังข์ทองตอนท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหาเนื้อหาลา

หลังจากที่ท้าวสามนต์ให้พระธิดาทั้ง 7 เลือกรู้พระธิดาองค์ใดทั้ง 6 ต่างได้คู่ครองที่มีความเหมาะสมทั้งรูปร่างฐานะและสถานภาพ ส่วนนางนางรจนา กลับเลือกเจ้าเงาะที่เป็นคนป่าหยาบกระด้างมีความต่ำศักดิ์ทั้งยังเป็นบ้าใบ้ ทำให้ท้าวสามนต์รู้สึกเสียหน้าและโกรธมาก ลงโทษไล่ทั้งคู่ไปอยู่กระท่อมปลายนาและผูกเจ็บ โดยร่วมมือกับหกเขยหาทางกลั่นแกล้งเจ้าเงาะอยู่เสมอ จนกระทั่งวันหนึ่งได้ออกอุบายให้เขยทั้ง 7 คนแข่งขันกันหาลาหากใครหาไม่ได้จะต้องพระราชอาญาถึงตาย พระสังข์ได้ถอดรูปเงาะและร้ายมหาจินตามนต์เรียกปลามา รวมกัน หกเขยไม่สามารถหาลาได้แม้แต่ตัวเดียวจนมาพบพระสังข์ก็ตกใจกลัวนึกว่าเป็นเทพารักษ์ พระสังข์เสนอให้แลกปลากับปลายจุมุกของหกเขย เมื่อไปถึงพระราชวังท้าวสามนต์ก็รู้ว่าหนังกที่เจ้าเงาะสามารถหาลาได้มากมายในขณะที่หกเขยหาได้เพียงเล็กน้อยแต่ก็หาทางไม่ประหารตามที่รับสั่งไว้ ต่อมาให้หาเนื้อทรายแข่งกันผลึกเป็นเช่นเดิม ครั่งนี้พระสังข์เสนอแลกเนื้อกับใบหูของหกเขย เมื่อกลับมาถึงวังพบว่าเจ้าเงาะได้เนื้อมากกว่าตนเช่นเดิม ท้าวสามนต์โกรธมากที่ไม่สามารถหาเหตุฆ่าเจ้าเงาะได้ทั้งยังถูกเจ้าเงาะเยาะเย้ย หกเขยก็ร่วมกันเพ็ดทูลว่าเจ้าเงาะเป็นปีศาจทำให้เกิดการโต้เถียงกัน จนกระทั่งนางมณฑาต้องห้ามปราม จากนั้นเจ้าเงาะกับนางรจนาจึงพากันกลับไปพักที่กระท่อมปลายนาของตน

อคติในวรรณกรรมไทยเรื่องสังข์ทองตอนท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหาเนื้อหาลา

บทละครนอกเรื่องสังข์ทองมีเนื้อหาที่แสดงถึงพฤติกรรมความลำเอียงของตัวละครก่อให้เกิดความขัดแย้งดังต่อไปนี้

1. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ

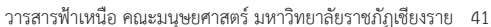
ความชอบเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความต้องการได้รับสิ่งตนพึงพอใจ เมื่อพบกับสิ่งที่ตนพึงพอใจแล้วก็อาจแสดงออกด้วยอาการยิ้ม หัวเราะ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เมื่อไม่ได้รับสิ่งที่พอใจหรือพลาดหวังจากสิ่งที่ต้องการก็ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจไม่ชอบใจด้วย วรรณคดีเรื่องสังข์ทองสะท้อนให้เห็นฉันทาคติที่ตัวละครในเรื่องมอบความรักและความไว้วางใจ รวมทั้งมอบผลประโยชน์ให้ตัวละครที่ตนชอบพอหรือพอใจให้มีส่วนร่วมหรือเป็นพวกกับตน ดังนี้

ท้าวสามนต์ขึ้นชอบหกเขย ท้าวสามนต์มีความลำเอียงเพราะขึ้นชอบหกเขยมากกว่าเจ้าเงาะเนื่องจากหกเขย มีรูปงาม มีชาติตระกูลสูง มีบ่าวไพร่ มีฐานะดี และเป็นคนที่ชอบประจบสอพลอตนด้วยคำยอและคำหวาน หกเขยยังยอมรับให้ท้าวสามนต์เป็นผู้นำมีอำนาจเหนือกว่าตนด้วยสิ่งเหล่านี้สามารถสนองตอบความต้องการทางด้านจิตใจของท้าวสามนต์ ดังความว่า

๑ เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ผู้ดลuginทุกกัก
ชะลูกเขยข้ามันนารัก	ช่างได้เนื้อขาหักที่ไหนมา
ยิ่งให้แก้ตัวเรื่องชั่วช้า	จะใคร่ทำโทษทัณฑ์พินฆ่า
นี้หากคิดนิดเดียวด้วยธิดา	จะเป็นม่ายยายหน้าประชาชน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 133)

ท้าวสามนต์ลำเอียงเพราะรักหกเขย ถึงแม้ว่าหกเขยจะไม่สามารถทำตามรับสั่งได้ก็ยังคงมีความเอ็นดูและงดโทษให้ แม้จะกล่าววาจาเสียดสีเล็กน้อย เพราะไม่พอใจที่ไม่ทำตามรับสั่ง แต่ก็ช่วยเหลือโดยหาทางเลี่ยงไม่ลงพระอาญา โดยให้เหตุผลว่าจะส่งผลกระทบทำให้พระธิดาของพระองค์เป็นหม้าย

ท้าวสามนต์โกรธเจ้าเงาะ ท้าวสามนต์นั้นไม่ชอบเจ้าเงาะเป็นทุนเดิมอยู่แล้วดังนั้นไม่ว่าเจ้าเงาะจะทำได้อย่างไร จะสามารถทำงานที่ตนเองสั่งได้อย่างไร ก็ไม่เห็นคุณค่าของเจ้าเงาะ กลับยิ่งทำให้เกิดอารมณ์โกรธและหมั่นใส่คิดฆ่าพระองค์อยู่เนืองๆ ดังปรากฏเนื้อความว่า

๑ เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์เห็นมันให้คันหัว
เรียวแรงกระไรเหมือนควายวัว	เนื้อยี่สิบตัวช่างหาบมา
ไม่สมหวังดังจิตที่คิดไว้	หุนหันหมั่นไล่จะใคร่ฆ่า
เห็นมันแล้วหรือเจ้ามณฑา	หยาบเข้าทะนงไม่กลัวใคร
แค้นใจไอ้เขยทั้งหลาย	มันไปเที่ยวชุกชนอยู่ข้างไหน
ทำให้อายขายหน้าทุกคราไป	อืมิยกก็ไม่กำชับกัน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 134)

คำประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าท้าวสามนต์เป็นคนเจ้าโทสะ รู้สึกโกรธที่เห็นเจ้าเงาะไม่ตกหลุมพรางที่ตนออกอุบายไว้ทั้งยังสามารถหาเนื้อมาได้ถึง 20 ตัว ในความเป็นจริงแล้วพระสังข์สามารถปฏิบัติได้ตามที่รับสั่ง แต่ท้าวสามนต์กลับมองว่าไม่ได้ตั้งใจจึงกล่าวเสียดสีเจ้าเงาะว่าแรงเหมือนวัวเหมือนควายช่างแบกเนื้อได้มากมายเกินธรรมดา นอกจากจะโกรธเจ้าเงาะแล้วยังโกรธหกเขยที่ไม่สามารถเอาชนะเจ้าเงาะได้ตามต้องการ แล้วพาไปโกรธลูกสาวทั้ง 6 คน ว่าไม่ช่วยกำชับหกเขยให้ช่วยเหลือตนอย่างสุดความสามารถ

อารมณ์ลำเอียงเพราะความโกรธของท้าวสามนต์ยังพลุ่งพล่านได้ตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้รับการยุยง เพ็ดทูลจากหกเขย เช่นตอนที่หกเขยต้องการเอาตัวรอดจึงเข้าข้างท้าวสามนต์แล้วพลิกไปว่ากล่าวโทษเจ้าเงาะว่าเป็นปีศาจ ทำให้ท้าวสามนต์เกิดอารมณ์เดือดดาลจะลงโทษเจ้าเงาะ ความว่า

๑ เมื่อนั้น	ท้าวสามนตร้อนใจดังไฟผลาญ
พิเคราะห์ดูเห็นจริงยิ่งรำคาญ	ให้หนาวลั่นสะท้านไปทั้งตัว
โบกพระหัตถ์ตรัสสั่งเสนา	อ้ายเงาะป่าปีศาจชาติชั่ว
ทั้งหมันว่ากวน่ากลัว	ไล่หัวออกไปเสียจากวัง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 136)

เหตุข้างต้นเกิดขึ้นเพราะหกเขยให้ร้ายเจ้าเงาะว่าไม่ใช่คนธรรมดาแต่เป็นผีปีศาจ จึงมีกำลังเกินมนุษย์ที่แบกเนื้อ 20 ตัวได้ กล่าวถึงลักษณะกายที่ด้อยของเจ้าเงาะ ว่าตาที่โตและเบิกโพลงควรเป็นตาผี ทำให้ท้าวสามนตเกิดคล้อยตามแล้วโกรธเพราะหูกเขาเชื่อคำใส่ร้าย พยายามหาทางทำร้ายพระสังข์อยู่เสมอ

พระสังข์โกรธท้าวสามนต์ ถึงแม้พระสังข์มีสถานะเป็นพระโอรสแต่ก็ยังมีความเป็นปวงชนที่มีความรัก โลก โกรธ หลงอยู่ ทั้งมีความลำเอียงจากความโกรธได้เช่นเดียวกัน โดยปรากฏว่าเมื่อพระสังข์เห็นท้าวสามนต์ไม่ยอมทำโทษเขยใหญ่ตามที่ได้ลั่นวาจาไว้ว่าจะฆ่า ก็เกิดอารมณ์ขุ่นใจทำที่นับเนื้อที่ตนหามาได้เทียบกับที่เหล่าเขยหาได้ว่าตนหามาได้มากกว่า แล้วขึ้นไปทักขอเขยใหญ่ให้รู้ว่าต้องประหาร ความว่า

๑ เมื่อนั้น	เจ้าเงาะอย่างย่องมองมาใกล้
เห็นพ่อตาอาธรรมเข้ากันไป	ไม่เอาโทษเขยใหญ่ดังสัญญา
ทำนบเนื้อที่กองลงเล่น	จะให้เห็นว่าใครได้มากกว่า
ขึ้นไปตรงพระแสงแกล้งกลอกตา	เงื่องว่าทำที่เหมือนฟาดฟัน
แล้วชี้เข้าที่คอเขยใหญ่	บอกใบ้ให้รู้ดูขึ้นขึ้น
ตบมือหัวร่ออยู่องัน	เย้ยหยันหยอกล้อท่านพ่อตา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 134)

ถึงแม้ว่าเนื้อความจะไม่ได้กล่าวโดยตรงว่าพระสังข์โกรธพ้อตา แต่ก็แก้งยั่วล้อให้พ้อตาโกรธเพื่อสะใจ เนื่องจากพระสังข์เองก็ไม่ชอบที่ท้าวสามนต์มองตนเพียงแค່ภายนอกถึงแม้ว่าตนจะสามารถทำตามรับสั่งได้ก็ไม่ได้เกิดคุณความดีขึ้นมา ทั้งนี้กรังเกียจที่กลั่นแกล้งตนสารพัดเพราะรูปไม่งามและไม่ได้มียศถาบรรดาศักดิ์เหมือนเขยทั้งหลาย ข้างลงโทษด้วยการขับไล่ตนกับนางรจนาไปอยู่ที่กระท่อมปลายนา

พระสังข์และนางรจนาดีใจที่ได้แก้แค้นหกเขยและพระพี่นางทั้งหก
เมื่อรจนาได้ทราบจากพระสังข์ว่าหกเขยถูกมัดเชือนปลายจุมก็รู้สึกดีใจที่ได้แก้แค้นหกเขยและพี่สาว เพราะเคยทำให้ตนมีความเจ็บแค้นทั้งยังจะเดินทางไปดูหน้าหน้าทุกคนที่เคยรังเกียจรูปของเจ้าเงาะว่าไม่งามด้วย ซึ่งเป็นพฤติกรรมดังกล่าวที่เกิดจากอำนาจโทสะ ความว่า

๑ เมื่อนั้น

สรวลพลางทางว่าข้าชอบใจ

ช่างแก้แค้นแทนทำพอสาสสม

วันนี้้องจะตามจรรจรัล

รจนากลับยังมีใครได้

เมียมันจะได้ดูหน้ากัน

ที่เมียมาค้าคารมเย้ยหยัน

ไปดูจุมมันให้เต็มตา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 118)

นางรจนาตามเจ้าเงาะเข้าไปในวังเมื่อได้เห็นสภาพของหกเขยและพี่นางทั้งหกก็หัวเราะเยาะเย้ยที่ฝ่ายตรงข้ามอยู่ในสภาพน่าเวทนาเพราะโกรธหกเขยและพี่นางที่เคยเหยียดเจ้าเงาะว่ารูปไม่งาม ความว่า

๑ เมื่อนั้น	รจนาสรวลลันต์ไม่กลั่นได้
เจ้าเงาะหัวร่องงอไป	ทำบู้ปากบอกใบ้ให้เมียดู
เห็นจุมกเขยใหญ่เลือดไหลหยด	แห้ววันลั่นทั้งหมคน่าอดสู
สาแก่ใจมันลิตีผัวกู	นางยืมอยู่ในหน้าไม่พาที

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 120)

การที่พระสังข์ยังคงมีอารมณ์โกรธสะท้อนให้เห็นว่าผู้แต่งเข้าใจความเป็นมนุษย์ปุถุชน เพราะถึงแม้จะเป็นพระโพธิสัตว์แต่ก็ยังมีอารมณ์โกรธได้ตราบดีที่ยังไม่เข้าถึงสภาวะความเป็นพระอรหันต์ แต่วิกฤตก็เลือกแสดงว่าพระสังข์มีอารมณ์โกรธของไม่มากเท่าปุถุชนทั่วไปเพราะมีธรรมะและมีสติจึงสามารถควบคุมอารมณ์ได้ทันทั่วทุกครั้งที่

พระพินางทั้งหกโกรธนางรจนาและเจ้าเงาะ เมื่อพระสังข์สามารถนำปาลามาได้มากกว่าทำให้นางรจนาหัวเราะเยาะเย้ยที่ฝ่ายหกเขยและพระพินางทั้งหกต้องพ่ายแพ้ ทำให้พินางทั้งหกเกิดอารมณ์โกรธเดือดดาลปนกับความหลงที่เกิดจากความริษยาที่เจ้าเงาะนางรจนาได้ดีกว่าจึงโต้เถียงกันความว่า

๑ เมื่อนั้น	หกนางเคืองขัดอิจฉาไครย
ต่างคนชี้หน้าแล้วว่าไป	หัวเราะเยาะใคร่อิจนา
เหตุว่าผัวมึงมาถึงก่อน	ทำแสนงอนเจ้อเจื้อสอะเฮหน้า
ผัวกูไม่รู้จักจับผัดปลา	จึงได้มาไม่มากเหมือนหม่อมเงาะ
ดูเยี่ยงผัวเจ้ามันเคลาคล่อง	ห้วยหนองเหนือได้เข้าใจเสาะ
นางเมียขึ้นหน้ามาหัวเราะ	เปรียบเปรยเย้ยเยาะไม่เจียมตัว
เขาขับไล่ไปอยู่เสียปลายนา	ยังดื้อด้านเข้ามาว่าแทนผัว
ไม่มีความยำเียงเกรงกลัว	ไสหัวออกไปเสียจากวัง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 121)

๑ เมื่อนั้น หกเขยขัดใจเป็นหนักหนา
เห็นเงาะเวยะหยอกภรรยา โกรธตาเขียวเหลียวดูกัน

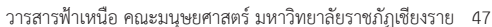
(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 122)

3. โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง, พลาดผิดเพราะเขลา

ท้าวสามนต์หลงผิดเพราะความเสียหน้า ท้าวสามนต์หลงผิดคิดว่าการที่รจนาเลือกลูกเขยที่เป็นบ่าวไพร่ เป็นคนป่าทำให้ตนเสียหน้า เพราะคาดหวังว่าลูกสาวของตนควรได้แต่งงานกับผู้ที่มิตระกูลมีรูปงามมีทรัพย์สินสมบัติมาก เมื่อหลงผิดจึงทำให้ท้าวสามนต์พยายามกำจัดเจ้าเงาะทุกวิถีทางเพื่อแก้หน้า ความว่า

รจนาเจ้ากรรมมนทำชั่ว มีผิวเงาร้ายให้ขายหน้า
จำจะคิดอ่านด้วยมารยา พาลฆ่าเสียให้ได้ไม่ไว้เลย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 110)

ชะรอยเป็นปีศาจประหลาดใจ	ดูตามันมีใครจะกระพริบ
วิปริตผิดมนุษย์นักหนา	ข้าเห็นว่าอายนี้เป็นผิดิบ
มีกำลังพลดังกินทิพย์	เนื่อยี่สิบหาบมาถึงธานี
สารพัดผักปลาหาได้คล่อง	เพราะมันเป็นพวกพ้องกันกับผี
เงาะเงยไม่เคยเห็นเช่นนี้	ภูมิอย่าไว้วางพระทัย

ท้าวสามนต์หลงในอำนาจ ท้าวสามนต์หลงในความเป็นกษัตริย์ทำให้คิดว่าตนเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุด ไม่ควรมีใครมาลบหลู่ดูหมิ่นเกียรติได้ ลักษณะดังกล่าวจากความหลงผิดจากทำนองคลองธรรม เช่น

๑ เมื่อนั้น
 จงทองพองขนพันปัญญา
 กลับจะมาขี่ม้ารำช้อน
 มินาข้าหัวเราะเยาะเย้ย
 รู้แล้วคะชะเจ้ามันดีเหลือ
 ขึ้นหน้ามาอดข้าหรือไร
 คิดคิดขึ้นมาน่าต่อยดบ
 เกิดจะดอดโมโหถวายพระ

ท้าวสามนต์ว่าเหม็งจะปะ
 ใบไม้ไม่เสี้ยนเยียมตัวเลย
 สอนกูให้ฆ่าไอ้หกเขย
 เกินเลนนักหนาฆ่าขัดใจ
 หาเนื้อได้มากกว่าเขยใหญ่
 กูฝากมือไว้ด้วยเถิดวะ
 บ้าใบัดขบฟึงพบปะ
 ถ้าพี่หลังแล้วนะไม่ละมึง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 135)

ท้าวสามนต์หลงอำนาจในฐานะกษัตริย์ของตน ว่าเจ้าเงาะไม่เจียมตัว ไม่รู้สถานภาพไพร่ของตน ทำอวดรู้ ชี้แนะท้าวสามนต์ให้ลงโทษหกเขย ยังกล่าว ประชดประชันว่ารู้แล้วยอมรับแล้วว่าเจ้าเงาะเก่งมากสามารถหาเนื้อได้มากกว่า แต่ไม่ควรจะมาโอ้อวด ซ้ำยังรู้สึกหมั่นไส้เจ้าเงาะถึงกับอยากต่อยบให้รู้สึกตัวว่า ใครเป็นใคร แต่คราวนี้ตนจะยกโทษให้สักครั้งหนึ่งถือว่าทำบุญถวายพระ เนื้อ ความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าท้าวสามนต์เป็นผู้มีโมหะมาก ไม่สามารถพิจารณา สิ่งที่เกิดขึ้นได้ตามหลักเหตุผล ความหลงจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้ท้าวสามนต์ลำเอียง ช่วยเหลือยกย่องหกเขยมากกว่าผู้ที่ทำความดีอย่างพระสังข์

หกเขยหลงผิดคิดว่าตนดีกว่าเจ้าเงาะ หกเขยมักกระทำการสบบ ประมาทเยาะเย้ยบุคคลอื่นอยู่เสมอ เช่นในคราวที่ท้าวสามนต์สั่งให้หาปลา ก็หมิ่น ประมาทเจ้าเงาะ ทั้งแสดงอาการสมเพชเจ้าเงาะว่าคงไม่สามารถหาปลาได้เพราะ มีแค่ตัวคนเดียว หากหาได้คงแค่ปลาขี้เล็ก ๆ และจะโดนท้าวสามนต์ตำทึง ความ ว่า

สงสารแต่เงาะป่าประดาเล็ย
เต็มที่จะได้มาแต่ปลาขี้

จะพาเมียลุ่มซ่อนจนอ่อนหิว
ท้าวจะกริ้วโกรธาให้ฆ่าฟัน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 110)

พระสังข์แกล้งหลอกหกเขย พระสังข์ถอดรูปเงาะนั่งรออยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ เมื่อหกเขยเข้ามา ก็แกล้งกล่าวว่าตนเป็นเทวดาที่ประจำอยู่ที่นี้ แสร้งถามเอาแห อวนมาจะมาลักเอาปลาของตนไปหรืออย่างไร จากนั้นข่มขู่ให้กลัวว่าตนเป็น เทวดามีคนนับถือมาก มีอิทธิฤทธิ์ทำให้คนคอหักตายมาหลายรายแล้ว ความว่า

จึงเสแสร้งแกล้งทำไม่รู้จึก	ถามทักซักไซ้ไปไหนนี่
เอะแล้วอเจ้าเหล่านี้	หน่วยก้านพานจะดีมีฝีมือ
เรือแพแหวนก็เอามา	จะลอบลักตักปลาของข้าฤ
เราเปนเทพเจ้าเล่าฤ	นับถือทุกแห่งแพร่พราย
แต่ทักคอคคนตายเสียหลายพัน	อย่าดูดันดูหมิ่นมังกาย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 115)

การหลอกหกเขยของพระสังข์มีสาเหตุจากความหลงเพื่อที่จะเอาชนะหกเขยจึงข่มขู่ให้กลัวถึงแม้ว่าเจตนาที่แท้จริงของพระสังข์จะพยายามสอนให้ตัวละครอื่นไม่หลงเพียงรูปกายภายนอกก็ตาม

นอกจากนี้พระสังข์ยังแกล้งเนียนปลายจุมกปลายหูของหกเขยเพื่อสั่งสอน ปรากฏเนื้อความว่า

ทำเง้อมิดกระหยับจับจ้อง	ที่ใจชั่วกลัวร้องจนเสียงแห้ง
เอาแล้วนะจะเชือดเลือดแดง	จุมกแห่วงโหววันสิ้นทุกคน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 117)

ต่อมาท้าวสามนต์สั่งให้ไปหาเนื้ออีกหกเขยไม่สามารถหาเนื้อได้จึงต้องยอมขอพระสังข์โดยแลกกับใบหูตั้งความว่า

๑ เมื่อนั้น	พระสังข์อุฑูกระชากลากหลุน
จะเชือดแต่เบาเบาเอาบุญ	แล้วชักดาบญี่ปุ่นออกเงือดเงื้อ...
เหนียวหูขวลงให้ก่งคอ	แข็งข้อเชือดขาดเลือดสดไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 131)

ความข้างต้นเห็นได้ชัดว่า ความหลงผิดเกิดจากการถูกอวิชชาครอบงำ ไม่ใช่ปัญญาพิจารณาอย่างเที่ยงธรรมจนเกิดความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ทำให้หลงศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความอิจฉาริษยา หูเบาเชื่อง่าย การคิดว่าตนดีที่สุดแล้วไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นคนอื่น ทำให้เกิดความวุ่นวายตามมา

4. ภัยคติ ลำเอียงเพราะกลัว

การลำเอียงเพราะความหวาดกลัว หรือกลัวภัยอันตรายที่เกิดอิทธิพลมืด การทำให้ผู้มีอำนาจเหนือกว่าไม่พึงพอใจจากการกระทำของตนแม้ว่าจะเป็นการกระทำที่ถูกต้อง เป็นผลทำให้บุคคลนั้นตัดสินใจไม่กระทำหรือกระทำโดยขาดความกล้าหาญ ตลอดจนไม่กล้าคิด ไม่กล้าพูด หรือกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม

หกเขยกลัวท้าวสามนต์ ถึงแม้ว่าท้าวสามนต์จะมีความชื่นชอบในตัว หกเขยเนื่องจากเป็นลูกเขยที่ได้ตั้งใจ คือหน้าตาดีงาม และเกิดในตระกูลสูง แต่ หกเขยก็อยู่ในฐานะของผู้อยู่ใต้การปกครองของท้าวสามนต์ที่เป็นกษัตริย์ อันอาจจะใช้อำนาจสิทธิ์ขาดสั่งประหารเมื่อไหร่ก็ได้ ดังนั้นเมื่อหกเขยกลับมาถึงห้อง พระโอรสแล้วไม่สามารถทำตามที่ท้าวสามนต์ต้องการได้สำเร็จจึงเกิดอาการกลัว จึงต้องใช้วิธีโกหกเพื่อเอาตัวรอด ในตอนหาปลาหกเขยโกหกว่าถูกปลาปักเป้ากัด ลงงาเกิดอาเพศเป็นเพราะผีโขมดในป่าดงดิบดลให้เป็นไป ปรากฏเนื้อความว่า

๑ เมื่อนั้น

แกล้งทูลเลี้ยวลดปดพ้อตา

ลงต้อนฉุดลากที่ปากลัด

เขยใหญ่ทั้งหกตกประหม่า

แต่เข้าซำก็ไปไม่เชื่อนแซ

ปากเป่าก็จุมลูกกลูกเปนแผล

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 120)

ในตอนที่หาเนื้อหาก็ก็พेटุฬท้าวสามลเพราะกลัวความผิด ความว่า

ชะรอยผีปีศาจประหลาดเหลือ	ซ่อนเนื้อเสียสิ้นทั้งป่า
แล้วดูเหมือนมีดน้อยลอยลงมา	ถูกฆ่าแห่วงวันสิ้นทุกคน...
เป็นความลัษย์ทุกสิ่งจริงอย่างนี้	ภูมิจงทรงพระเมตตา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 134)

หกเขยกลัวท้าวสามนตถึงกับก้มหน้าน้ำตาไหลกลัวพระราชอาญาถึงแม้ตนเป็นพวกของท้าวสามนตแต่ยังกลัวถูกลงอาญาอยู่ จึงหาทางออกด้วยการพेटุฬว่าพาบ่าวไพร่หาเนื้อทุกที่แล้วแต่ไม่เจอ อาจเป็นเพราะมีปีศาจร้ายและอยู่ดี ๆ ก็มีมีดลอยมาเฉือนเอาเนื้อทรายขาดไปเหลือเป็นชิ้นๆ ยังอ้างว่าพยายามทำตามรับสั่งและรับมาที่ท้องพระโรงให้ทันเวลาแล้ว เหตุการณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าส่วนหนึ่งที่หกเขยเข้าร่วมกับท้าวสามนตกลั่นแกล้งพระสังข์ก็เพราะกลัวว่าหากไม่เข้าข้างฝ่ายตนจะเดือดร้อน จึงร่วมมือกันกลั่นแกล้งเจ้าเงาะเพื่อให้ท้าวสามนตชอบใจและเพื่อความสุขสบายของตน

ท้าวสามนตกลัวเจ้าเงาะ ถึงแม้ว่าท้าวสามนตจะมีความเกลียดชังเจ้าเงาะและพยายามกลั่นแกล้งกำจัดทุกวิถีทาง แต่ท้าวสามนตก็มีความกลัวเจ้าเงาะด้วยเช่นกัน เพราะนอกจากมีหน้าตาดุตันไม่งดงามแล้ว ยังมีเรี่ยวแรงมหาศาล จึงทรงเกรงกลัวว่าเจ้าเงาะอาจจะทำร้ายตน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

๑ เมื่อนั้น	ท้าวสามนตตื่นกลัวตัวลั่น
ไม่สู้ไม่รบหลบเป็นคว้น	จันจันงกกพลัดตกเตียง
สำคัญว่าเงาะดีถูกศีรชะ	สิ้นสติมานะร้องเต็มเสียง
นี่แนย่ายดูทีหรือที่เพรียง	หัวซ้ำแตกก็เลียงไม่รู้เลย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 137)

ท้าวสามนต์มีพฤติกรรมผิดต่างจากกษัตริย์ทั่วไปคืออ่อนแอ ขลาดเขลา ผู้อ่านย่อมเกิดความประหลาดใจที่กษัตริย์ทำตัวผิดความคาดหวังซ้ำให้เกิดอารมณ์ขบขัน แต่เหตุการณ์นี้ก็แสดงสาเหตุที่ทำให้ท้าวสามนต์เกิดความลำเอียง เพราะทรงเกรงกลัวพละกำลังความสามารถของเจ้าเงาะ ความกลัวทำให้ต้องตัดสินใจทำผิดคิดอคติ เพื่อความอยู่รอดของตนตามสัญชาติของมนุษย์และสัตว์ทั่วไป

หกเขยกลัวพระไพโร(รูปทองพระสังข์) หกเขยออกหาปลาแล้วไปพบพระสังข์ถอดรูปเงาะนั่งอยู่ใต้ต้นไทรใหญ่ก็คิดว่าพระสังข์เป็นเทพารักษ์ จึงกลัวจนอกสั่นขวัญหายยกมือไหว้ด้วยความเกรงกลัว ความว่า

เห็นพระสังข์นั่งอยู่ที่ฝั่งชล
จะเปนเทพารักษ์ฤๅอะไร
จึงวาดแวงนาว่าเข้ามาพลัน

ต่างคนพิควงสงไสย
เกลียดกันวุ่นไปทั้งไพร่นาย
ทั้งหกอกสั่นขวัญหาย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 115)

หรืออีกตอนหนึ่งกล่าวว่า

๑ เมื่อนั้น
สำคัญจิตระคิดว้าพระไพโร
ใจคอทักทิกนักพรั่น
เทวดาเลี้ยงปลาไว้มากมาย

ทั้งหกอกสั่นหวั่นไหว
กราบไหว้ท่วมหัวกลัวฤทธา
ปากสั่นเสียงสั่นซังตายว่า...
ข้าขอไปถวายพอรอดตัว

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 116)

เพราะความกลัวสิ่งเหนือธรรมชาติทำให้หกละอายม่ออ่อนนุ่มเพราะเกรงอำนาจของพระไพร หรือเทพารักษ์แต่ก็เกรงกลัวอาญาของท้าวสามนต์จะประหารชีวิตจึงต้องร้องขอความช่วยเหลือจากพระไพร

รจนากลัวท้าวสามนต์ เมื่อข้าหลวงมาแจ้งข่าวให้พระสังข์ออกหาปลานางรจนาได้ฟังถึงกับตกใจกลัว เข้าไปในกระท่อมกอดเท้าพระสังข์แล้วร้องให้ด้วยความกลัวว่าบิดาจะฆ่าพระสังข์ผู้เป็นสามี ความว่า

๑ ออกเอยไฉ่วครานี้

นำที่จะม้วยสังขาร

สมเด็จพระโคตรไฉ่วเวทนา

จะคิดอ่านพาลฆ่าชีวาไลย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 113)

ความกลัวทำให้ตัวละครเกิดพฤติกรรมผิดปกติ ในด้านพฤติกรรมทางกายอาจเกิดอาการตัวสั่น หน้าซีด การหลบหนีไม่สู้หน้า ในทางสังคมอาจตัดสินใจช่วยเหลือผู้ที่ตนเกรงกลัวเพื่อให้ตนพ้นภัยเช่นหกละอายที่ร่วมมือกลั่นแกล้งพระสังข์เนื่องจากกลัวท้าวสามนต์ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดความอยุติธรรม

กลวิธีการนำเสนอรูปแบบของอคติ

ผลการศึกษพบว่ากวีมีกลวิธีในการนำเสนออคติ 2 ลักษณะคือ กวีให้ตัวละครแสดงอคติทั้ง 4 ประเภทผ่านบทบรรยาย และบทสนทนา โดยให้ตัวละครทุกตัวมีความเป็นมนุษย์ที่ยังคงมีกิเลสและมีอคติเหมือนกัน มีโอกาสทำผิดพลาดจนเกิดความขัดแย้งได้เช่นกัน ดังนี้

การนำเสนออคติผ่านบทบรรยาย กวีใช้กลวิธีบรรยายพฤติกรรมของตัวละครว่าตัวละครแต่ละตัวกำลังมีพฤติกรรมใดอยู่ในเหตุการณ์หรือสถานการณ์ใด เช่น นางมณฑามเหสีท้าวสามนต์เห็นสามีของตนเกิดเกรงกลัวเจ้าเงาะซึ่งเป็นภยาคติ ความว่า

๑ เมื่อนั้น	นางมณฑาเห็นผัวกลัวเงาใบ้
วิงหนีหนี้อยบอบหอบหายใจ	จึงว่าไอ้อะไรนี้น่าซึ้ง...
เห็นผัวตัวสั้นขวัญแหวน	คอยจะเล่นลุกยื่นตีนทะเล้ง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 137)

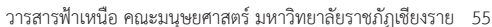
ส่วนที่กวีนำเสนอผ่านการบรรยายสามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจอารมณ์ของตัวละครและฉากตลอดจนเหตุการณ์ได้ชัดเจน ทำให้รู้ได้ว่าตัวละครกำลังมีสภาวะจิตประกอบด้วยอคติประเภทใด ดังบทประพันธ์ข้างต้นกวีบรรยายว่านางมณฑาเห็นท้าวสามนต์เกิดความเกรงกลัวเจ้าเงาะจนกระทั่งตัวสั้นเป็นต้น

การนำเสนออคติผ่านบทสนทนา กวีใช้กลวิธีนำเสนอความเป็นอคติของตัวละครผ่านบทสนทนาที่ตัวละครกล่าวออกมา โดยอาจกล่าวเพียงลำพังหรือการมีคู่สนทนาด้วยก็ได้ ซึ่งสามารถทำให้ผู้อ่านสามารถตีความได้ว่าตัวละครมีอารมณ์ความรู้สึกและมีอคติเรื่องใดบ้าง เช่น

๑ เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ร้อนใจดังไฟผลาญ
พิเคราะห์ดูเห็นจริงยิ่งรำคาญ	ให้หนวสั่นสะท้านไปทั้งตัว
บอกพระหัตถ์ตรัสสั่งเสนา	อ้ายเงาะป่าปีศาจชาติชั่ว
ทั้งหมันว่ากูน่ากลัว	ไสหัวออกไปเสียจากวัง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 136)

ข้อความข้างต้นท้าวสามนต์แสดงความโกรธผ่านบทสนทนาที่ด่าว่าเจ้าเงาะ ว่าเป็นปีศาจชาติชั่ว ทั้งยังไล่ให้ออกไปจากวังของพระองค์ด้วย

ความเป็นพวกของท้าวสามนต์กับหกเขยเกิดจากหกเขยเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่ท้าวสามนต์ต้องการ คือมีรูปร่าง มีตระกูลสูง เป็นผู้อ่อนน้อมยอมยกย่องให้ท้าวสามนต์มีอำนาจเหนือกว่า อีกทั้งหกเขยยังเป็นผู้ที่มีความสามารถ

ในการใช้คำพูดอ่อนหวาน ยกย่อง บอวยท้าวสามนต์ว่ากล้าหาญยิ่งใหญ่ชาญฉลาด ทั้งที่แท้จริงแล้วเป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอ ไม่มีความเป็นผู้นำ ชี้ขาด การกระทำดังกล่าวเป็นส่วนเติมเต็มความบกพร่องของท้าวสามนต์ให้เกิดความรู้สึกว่าตนมีอำนาจและมีความยิ่งใหญ่ได้ ท้าวสามนต์จึงชื่นชอบกษัตริย์ นอกจากนี้ยังยอมทำตามใจท้าวสามนต์ทุกอย่างถึงแม้ว่าจะไม่เคยสำเร็จเลยก็ตามแต่ก็เพียงพอต่อการทำให้ท้าวสามนต์รู้สึกว่าเขาเป็นพวกพ้องฝ่ายเดียวกับตน และมีคู่ปรปักษ์คนเดียวกันคือ เจ้าเงาะ เหตุการณ์นี้ทำให้รจนาน้อยใจและโกรธที่ท้าวสามนต์ลำเอียงเข้าข้างกษัตริย์ความว่า

๑ เมื่อนั้น

เห็นบิดาเคืองชุ่นพุนไฟ

รจนานุนหันมันไล่

เข้าข้างเขยใหญ่ก็เดือดดาล

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 125)

ถึงแม้ว่าในตอนแรกกษัตริย์จะไม่มี ความบาดหมางกับเจ้าเงาะเลย แต่เพื่อยอมแลกกับความรู้สึกเป็นพวกพ้องกับท้าวสามนต์ เพราะท้าวสามนต์มีอำนาจสามารถให้คุณให้โทษให้ความดีความชอบและรางวัลแก่ตนได้จึงตั้งตนเป็นศัตรูกับเจ้าเงาะ และยินดียินดีรับคำสั่งท้าวสามนต์เล่นงานเจ้าเงาะหลายครั้ง ท้าวสามนต์ตอบแทนความเป็นพวกพ้องของกษัตริย์ด้วยการกล่าวคำชม ละเว้นการลงโทษ และหาเหตุผลช่วยเหลือเพื่อให้พ้นผิดอยู่เสมอ

๑ เมื่อนั้น

ชะลูกเขยข้ามันน่ารัก

ยิ่งให้แก้ตัวเรื่องชั่วช้า

นี้หากคิดนิดเดียวด้วยธิดา

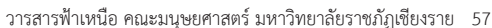
ท้าวสามนต์ผูกใจชุ่นกุกัก

ช่างได้เนื้อขาหูกที่เหนียว

จะใคร่ทำโทษทัณฑ์ฟันฆ่า

จะเป็นม่ายอายหน้าประชาชน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 133)

ความไม่ไขว่ขว้างหรือความเป็นอื่น บทพระราชนิพนธ์สังข์ทองเสนอว่าบุคคลที่ไม่ปฏิบัติตามสังคัมส่วนใหญ่ หรือการไม่สามารถกระทำการสิ่งใดสิ่ง

หนึ่งได้ตามที่สังคมคาดหวัง การมีลักษณะแตกต่างจากบุคคลอื่น มีบุคลิกลักษณะนิสัยแตกต่างบุคคลอื่น รวมทั้งการไม่สามารถกระทำตามสิ่งที่ผู้มีอำนาจต้องการ จะกลายเป็นบุคคลที่ไม่ใช่พวกพ้อง เป็นคนอื่นที่ไม่สามารถเข้าพวกกับใครได้

เมื่อถูกตีตราว่าไม่ใช่พวกพ้องแล้ว ถึงแม้ว่าผู้นั้นจะมีคุณสมบัติมากเพียงไร ก็ไม่ได้รับการยกย่องเชิดชู ในบางกรณีก็จะได้รับการเพิกเฉยไม่คบค้าสมาคมเหมือนหนึ่งไม่มีตัวตนอยู่ในที่นั้น เป็นกระบวนการการกันคนที่ไม่ใช่พวกให้ออกไปจากสังคม เจ้าเงาะจึงถูกทำให้กลายเป็นชายขอบเนื่องจากผิดไปจากมาตรฐานของสังคม ทั้งยังเป็นบ้าใบ้ไม่เป็นที่พึงปรารถนา นอกจากนี้ยังมีฐานะทางเศรษฐกิจและชนชั้นทางสังคมที่ต่ำชั้นด้วย ปัจจัยเหล่านี้ผลักดันให้เจ้าเงาะอยุ่ห่างออกไปจากศูนย์กลางอำนาจและถูกกีดกันให้กลายเป็นอื่น ดังนั้นถึงแม้ว่าเจ้าเงาะจะเป็นคนดีมีความสามารถมากมายเพียงใดก็ไม่ได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรม เพราะไม่ใช่พวกเจ้าเงาะสัญลักษณ์ของความไม่เข้าพวก เจ้าเงาะในวรรณคดีเรื่องสังข์ทองถูกกันออกจากความเป็นพวก เนื่องจากเป็นคนที่มีลักษณะผิดแปลกจากคนในสังคม เจ้าเงาะมีลักษณะที่อัปลักษณ์ ตัวดำผมหยิก หน้าตาตุตันราวกับยักษ์ “หน้าตาตละยักษ์มักกะสัน” เจ้าเงาะจึงไม่งามไม่เป็นที่ต้องการของท้าวสามนต์

นอกจากนี้เจ้าเงาะยังเป็นคนต่ำศักดิ์ในสายตาของท้าวสามนต์และคนทั่วไป เนื่องจากเป็นคนป่า มีพฤติกรรมมารยาทไม่เรียบร้อยไม่ได้รับการอบรมมา การแต่งกายมักเปลือยส่วนหน้าอกและนุ่งห้อยรั้งด้วยผ้าแดงอันเป็นลักษณะการแต่งกายของชาวป่าชาวดอยหรือไพร่ ไม่ใช่คนชั้นสูงที่เต็มเปี่ยมไปด้วยบุญบารมี

ความบ้าใบ้ของเจ้าเงาะถูกมองว่าเป็นความพิการบกพร่องไม่เหมือนคนปกติทั่วไป ดังนั้นการที่นางรจนาลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง จึงเป็นการฝ่าฝืนมาตรฐานทางสังคมและความต้องการของบิดา ด้วยเหตุนี้เจ้าเงาะและนางรจนา

จึงถูกขับไล่ให้ออกไปอยู่กระท่อมปลายนาอันเป็นบทลงโทษที่รุนแรง

เพราะไม่ใช่พวกจึงมีความผิด ท้าวสามนต์เผลอตกพระที่นั่งพระเศียรถูก
กระแทกเอง แต่ก็โยนความผิดให้เป็นฝีมือของเจ้าเงาะ ทรงพ้องนางมณฑาว่าตน
ถูกว่าเจ้าเงาะตีหัวไม่รู้หัวแตกเป็นก็เสี่ยง ความว่า

๑ เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ตื่นกลัวตัวลั่น
ไม่สู้ไม่รบหลบเป็นคว้น	จันจันงกกพลัดตกเตียง
ลำค้ำยว่าเงาะตีถูกศีรษะ	สิ้นสติมานะร้องเต็มเสียง
นี่แน้ยายดูทีหรือที่เพรียง	หัวข้าแตกก็เสี่ยงไม่รู้เลย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 137)

เมื่อท้าวสามนต์เห็นว่าเจ้าเงาะไม่ใช่พวกทั้งยังมีอารมณ์โกรธก็ผูก
อาฆาตว่าจะต้องตัดหัวเจ้าเงาะให้ได้สักวัน ความว่า

ดูดยังทะนงองอาจ	หัวจะขาดแหม่นมันสักวันหนึ่ง
พระกริ้วโกรธโกรธคำอึง	แล้วผินหลังนั่งบึ้งอยู่บนเตียง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530: 135)

จากข้อความที่ได้กล่าวมาสังเกตได้ว่าถึงแม้ว่าเจ้าเงาะจะสามารถปฏิบัติ
ตามคำสั่งของท้าวสามนต์ได้ แต่เนื่องจากอคติทั้ง 3 ประการคือ โทสะคติ โมหคติ
และภยาคติ ทำให้ท้าวสามนต์มองเห็นเจ้าเงาะเป็นฝ่ายตรงข้าม ไม่ว่าเจ้าเงาะจะมี
คุณความดีเพียงไหนก็ไม่สามารถทำให้ท้าวสามนต์ละวางอคติที่มีต่อเจ้าเงาะลงได้

บทสรุป

จากการศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าวีรสอดแทรกแนวคิดเรื่องอคติไว้ในพฤติกรรมของตัวละครทุกตัว เนื่องจากความอคติเป็นลักษณะที่เกิดจากอวิชชาหรือความไม่รู้ของตัวละครที่มีความลุ่มหลง ในกิเลสที่สามารถเกิดขึ้นได้ในมนุษย์ปุถุชนทั่วไปที่ยังไม่เข้าถึงสภาวะความเป็นพระอรหันต์ อคติจึงกลายเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งกัน ด้วยต้องการได้พบเฉพาะสิ่งที่ตัวเองต้องการ เช่น ท้าวสามนต์มีความลุ่มหลงในรูป ยศ ฐานะ เมื่อได้หกเขยที่มีรูปร่าง มีฐานะทางสังคมสูง ก็ย่อมเกิดฉันทาคติยอมเข้าข้างช่วยเหลือทุกวิถีทางจนอาจร่วมกันกระทำความผิด ในขณะที่เจ้าเงาะรูปชั่ว ตัวดำ ทั้งต่ำศักดิ์ ผิดจากมาตรฐานที่ท้าวสามนต์ตั้งเอาไว้ทำให้เกิดความรังเกียจแล้วชักนำไปเกิดอคติอีก 3 ประการตามาคือ โมหาคติ โทสาคติ และภยากติ เป็นเหตุให้ร่วมมือกับหกเขยหาเรื่องกลั่นแกล้งเจ้าเงาะที่ตนไม่ชื่นชอบด้วย วรรณกรรมเรื่องสังข์ทองตอนท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหาเนื้อหาปลาจึงแสดงอคติครบทั้ง 4 ประการคือ ฉันทาคติ โมหาคติ โทสาคติ และภยากติ

ในด้านกลวิธีการนำเสนออคติพบว่ามี การนำเสนอ 2 ลักษณะคือ กวีสร้างให้ตัวละครแสดงอคติทั้ง 4 ประเภทผ่านบทบรรยาย และแสดงอคติ 4 ผ่านทางบทสนทนาของตัวละครได้อย่างกลมกลืน อคติยังเป็นปัจจัยให้เกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มและการผลักไสให้คนที่ไม่ชื่นชอบออกไปจากกลุ่ม ในลักษณะความเป็นพวกและความเป็นอื่น คล้ายสังคมไทยที่เป็นสังคมเลือกข้างและกำหนดให้ต้องมีฝ่ายถูกและฝ่ายผิด ไม่สามารถประนีประนอมและสานประโยชน์ หรือหาหนทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันได้ ยิ่งเป็นปัจจัยให้เกิดความขัดแย้งลุกลามใหญ่โตจนกระทั่งไม่อาจแก้ไขได้

แท้จริงแล้ววีรแสดงให้เห็นว่าอคติเป็นส่วนหนึ่งของปมแห่งความขัดแย้งที่เกิดจากกิเลสต้นหาของมนุษย์ บทละครนอกเรื่องสังข์ทองจึงแสดงผลแห่งอคติ

ว่าเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคม นอกจากจะชี้โทษของการมีอคติแล้วยังแสดงถึงความเป็นธรรมดาที่มนุษย์ต้องเผชิญหน้ากับการมีอคติอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แม้พระสังข์ผู้เป็นพระโพธิสัตว์สร้างบุญบารมีมากมาแล้วยังต้องพบอุปสรรคในชีวิตเผชิญกับการมีอคติจากคนต่างๆ เมื่อเผชิญกับการมีอคติแล้วให้ตั้งสติแล้วยึดมั่นอยู่ในคุณธรรม ทำความดีอย่างไม่ลดละด้วยใจที่หนักแน่นจึงจะสามารถข้ามพ้นการมีอคติจากบุคคลอื่นในวันหนึ่งข้างหน้า เมื่อใดที่ตัวละครแต่ละตัวละอคติของตน ใช้สติและปัญญาพิจารณาแก้ไขละวางอคติของตนแล้วย่อมสามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในสังคมได้อีกก่อให้เกิดความเที่ยงธรรมและความสงบสุขในสังคม

เอกสารอ้างอิง

เบญจวรรณ ฉัตรเนตร์. (2517). **พระราชนิพนธ์บทละครนอกในรัชกาลที่ 2: การศึกษาในเชิงวิจารณ์.**

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. (2530). **บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2.** กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

ดวงมน จิตรจํานงค์. (2544). **คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542.** กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์.